

YAPAY ZEKA DİPLOMASİSİ: KAVRAM, İLKELER VE

TÜRKİYE'nin ROLÜ

ESEN ERMiŞ ERTÜRK

İÇİNDEKİLER

- ◆ Giriş
- ◆ Teorik Yaklaşımlar ve Yapay Zeka Diplomasisi
- ◆ Uluslararası Örnekler: ABD, Çin ve AB
- ◆ Türkiye'nin Yapay Zekâ Diplomasisi ve Stratejisi
- ◆ Sonuç
- ◆ Kaynakça

YAPAY ZEKA DİPLOMASİSİ: KAVRAM, İLKELER VE TÜRKİYE’NİN ROLÜ

ESEN ERMİŞ ERTÜRK

Giriş

Yapay zekâ (YZ) teknolojilerindeki hızlı ilerleme, uluslararası ilişkilerde yeni bir diplomasi alanını doğurmuştur. Yapay zeka diplomasisi, devletlerin ve uluslararası aktörlerin YZ’nin geliştirilmesi ve kullanımına ilişkin etik normlar ve kurallar belirlemek üzere iş birliği yapmasını ifade eder. Bu diplomasi alanı, YZ’nin toplumsal etkileri arttıkça önem kazanmakta ve ülkeler arası iş birliğini insan merkezli ilkelere dayalı sorumlu YZ uygulamalarını güvence altına almak amacıyla teşvik etmektedir. Günümüz dünyasında YZ, büyük güç rekabetinden küresel yönetim tartışmalarına kadar pek çok boyutta uluslararası politikayı şekillendirmektedir. Bu bağlamda YZ diplomasisi; hem jeopolitik rekabetin yeni bir cephesi olarak hem de küresel iş birliğinin kritik bir zemini olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu makale, yapay zeka diplomasisi kavramını uluslararası ilişkiler ve diplomasi disiplini kapsamında derinlemesine incelemektedir. İlk olarak, literatürde öne çıkan kavramlar ve yaklaşımlar ele alınacaktır. Bu kapsamda algoritmik yönetim, dijital egemenlik, algoritmik barış ve normatif diplomasi gibi alt kavramlar ayrıntılı şekilde tartışılacaktır. İkinci olarak, teorik çerçeve sunularak realizm, liberalizm ve inşacılık perspektiflerinden YZ diplomasisinin nasıl konumlandırılabilceği analiz edilecektir. Üçüncü olarak, uluslararası örnekler bölümünde ABD, Çin ve Avrupa Birliği’nin YZ diplomasisi stratejileri, resmi belgeler ve somut girişimler ışığında detaylı ve karşılaştırmalı bir analizle incelenecektir. Dördüncü bölümde, Türkiye’nin stratejik vizyonu ele alınarak Ulusal Yapay Zeka Stratejisi, Dışişleri Bakanlığı açıklamaları, GPAI üyeliği ve AIPA gibi girişimler çerçevesinde Türkiye’nin YZ diplomasisi alanındaki konumu güncel verilerle ortaya konacaktır. Beşinci bölümde, politika önerileri kısa, orta ve uzun vadeli olarak yapılandırılmış, uygulanabilir ve ölçülebilir tavsiyeler halinde sunulacaktır. Sonuç kısmında ise makalenin özgün katkısı vurgulanarak, Türkiye’nin küresel YZ yönetimine yapabileceği özgün diplomatik katkı kavramsallaştırılacaktır.

Literatür Taraması

YZ diplomasisiyle ilişkili literatür hızla genişlemektedir. Bu alanda farklı disiplinlerden akademik çalışmalar, YZ’nin uluslararası norm ve kurumlar üzerindeki etkisini, devletlerin stratejilerini ve yeni yönetim modellerini ele almaktadır. Özellikle algoritmik yönetim, dijital egemenlik, algoritmik barış ve normatif diplomasi gibi kavramlar literatürde öne çıkmaktadır. Aşağıda bu kavramlar ve ilgili literatür kısaca incelenmiştir:

Algoritmik Yönetişim

Algoritmik yönetim, YZ ve algoritmaların tasarımı, uygulanması ve denetimine ilişkin kural ve uygulamaları ifade eder . Bu kavram, hem devletlerin kendi iç düzenlemelerinde hem de uluslararası alanda algoritmaların hesap verebilir, adil ve hukuka uyumlu şekilde yönetilmesini kapsar. World Economic Forum'un tanımına göre algoritmik yönetim, yapay zekâ teknolojilerine gömülü algoritmaların doğru çalışmasını ve ayrımcılık ya da hukuka aykırılık gibi hataların önlenmesini sağlamak üzere etik kurallar ve pratikler bütünüdür . Literatürde, algoritmik yönetim ihtiyacının 2023'te yapay zekânın insanlık için "yok oluş riski" tartışmalarıyla ivme kazandığı belirtilmiştir . Özellikle büyük teknoloji şirketlerinin ürettiği algoritmaların toplum ve bireyler üzerindeki etkileri, algoritmik hesap verebilirlik ve şeffaflık taleplerini doğurmuştur. Uluslararası ilişkiler boyutunda algoritmik yönetim, ülkeler arası ortak standartlar ve düzenleyici iş birliği gerektirir. Örneğin, 2023 yılında Avrupa Parlamentosu'nun yapay zekânın risk seviyesine göre düzenlenmesini öngören kapsamlı yasal çerçeveye onay vermesi , AB'nin bu alanda küresel norm belirleme çabasının göstergesidir. Benzer şekilde, G7 ülkelerinin Ekim 2023'te üzerinde anlaştığı ileri AI sistemleri için uluslararası davranış kodu, algoritmik yönetim ilkelerinin küresel düzeyde uyumlaştırılması yönünde bir adımdır . Sonuç olarak, literatürde algoritmik yönetim kavramı YZ çağında yönetim boşluklarını doldurmak ve küresel etik standartlar oluşturmak açısından merkezi bir öneme sahip görülmektedir.

Dijital Egemenlik

Dijital egemenlik, devletlerin dijital altyapı, veriler ve internet üzerindeki kontrol ve hükümler haklarını ifade eden bir kavramdır. Klasik egemenlik anlayışının siber uzay ve dijital alanlara uyarlanması olarak düşünülebilir. Literatürde dijital egemenlik kavramının ilk kez 2015 yılında Çin'in Ulusal Güvenlik Yasası'nda "internet egemenliği" adıyla resmen tanımlandığı belirtilmektedir . Bu yasa ile Çin devleti, siber alanda ulusal egemenlik, güvenlik ve kalkınma çıkarlarını koruma görevini üstlenmiştir . Dolayısıyla dijital egemenlik, özellikle Çin gibi ülkelerde internet ve veri üzerinde devlet denetimini vurgulayan bir prensip olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da ise dijital egemenlik, teknolojik bağımsızlık ve kendi dijital kapasitesini geliştirme hedefiyle anılmaktadır. Örneğin, AB'nin dijital stratejileri, "teknolojik egemenlik" (technological sovereignty) kavramını içererek, Birliğin kritik dijital altyapılarda ve yapay zekâ gibi alanlarda dışa bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır . AB'nin dünyada ilk kapsamlı YZ düzenlemesi olan AB Yapay Zekâ Yasası girişimi, hem yüksek etik standartları hem de Avrupa'nın dijital otonomi arayışını yansıtır . Nitekim Carnegie Europe analizinde vurgulandığı gibi, AB'nin proaktif düzenleyici tutumu bir nevi jeopolitik strateji olup, Birliğin norm koyucu güç (normative power) rolünü ve küresel ölçekte standart belirleme iddiasını göstermektedir . Dijital egemenlik kavramı, literatürde açık internet ideali ile ulusal güvenlik çıkarları arasındaki gerilime de işaret eder. Açık ve küresel internet modelinin sonu mu geliyor sorusu etrafında dijital egemenlik tartışmaları yürütülmekte, devletlerin artan oranda veri yerelleştirme, içerik kontrolü ve kendi bulut altyapılarını kurma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir . Sonuç olarak dijital egemenlik, YZ diplomasisi

bağlamında ülkelerin dijital çağda egemenlik haklarını savunma çabasını ve teknolojik bağımsızlık arayışını ifade eden kilit bir literatür temasıdır.

Algoritmik Barış

Algoritmik barış kavramı, YZ ve algoritmaların uluslararası barış ve güvenliğe katkı sunacak şekilde kullanılmasını ve çatışmaların önlenmesinde araçsallaştırılmasını ifade etmektedir. Literatürde bu kavram doğrudan yer almasa da, “YZ’nin barış için kullanımı” veya “dijital barış” gibi çerçeveler altında incelenmektedir. YZ’nin çatışma çözümü, barış inşası ve barışı koruma operasyonlarındaki rolü, son yıllarda akademik ve politik çevrelerde giderek daha fazla tartışılmaktadır. Örneğin, Martin Wählich gibi uzmanlar, YZ’nin büyük veriyi işleyerek çatışmaların erken uyarı işaretlerini tespit etme ve müzakere senaryolarını simüle etme kapasitesine dikkat çekmektedir. YZ destekli sistemler, sosyal medya ve uydu görüntüleri gibi çeşitli kaynaklardan gelen verileri analiz ederek toplumdaki gerilim ve şiddet risklerini önceden belirleyebilir. Bu sayede diplomasi ve barışı koruma çabaları daha proaktif hale gelebilir. Nitekim Birleşmiş Milletler çatısı altında da YZ’nin barış ve güvenlik boyutu gündeme gelmektedir. 2023 yılında BM Güvenlik Konseyi tarihinde ilk kez YZ temalı bir oturum düzenlemiş ve çatışmalarda YZ kullanımının riskleri ile bu alanda parçalı yaklaşımların önlenmesi için bir BM çerçevesi ihtiyacı tartışılmıştır. Bu gelişme, algoritmik barış konusunun artık yüksek düzey diplomatik platformlarda ele alındığını göstermektedir. Algoritmik barış yaklaşımı, YZ’nin sadece silah sistemleri (algoritmik savaş) olarak değil, aynı zamanda barış aracı (algoritmik barış) olarak kullanılabileceği fikrine dayanır. Örneğin, otonom müzakere chatbotları veya oyun teorisi tabanlı karar destek sistemleri, arabuluculuk süreçlerinde yenilikçi araçlar olabilir. Ayrıca YZ, barışı koruma operasyonlarında birliklerin güvenliğini artırmak, çatışma bölgelerinde insani yardım lojistiğini optimize etmek ve taraflar arasındaki iletişim kanallarını geliştirmek için kullanılmaktadır. Elbette algoritmik barışın önündeki engeller de literatürde vurgulanır: YZ sistemlerindeki önyargılar, dijital uçurum (teknolojiye erişimdeki eşitsizlikler) ve etik sorunlar giderilmeden bu teknolojilerin barış amaçlı etkin kullanımı mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak, algoritmik barış kavramı YZ diplomasisinin normatif ve insani boyutunu yansıtan bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, YZ’nin küresel barış ve istikrara katkı yapacak şekilde yönlendirilebileceğine dair literatürdeki iyimser görüşleri temsil etmektedir.

Normatif Diplomasi

Normatif diplomasi, uluslararası ilişkilerde değerler, normlar ve ilkelerin teşvik edilmesi ve yayılması yoluyla yürütülen diplomasiyi tanımlar. Bu kavram özellikle Avrupa Birliği’nin dış politikasındaki “normatif güç” yaklaşımıyla yakından ilişkilidir. Normatif diplomaside temel amaç, güç kullanımından ziyade norm oluşturma ve yayma yoluyla etki kazanmaktır. YZ bağlamında normatif diplomasi, yapay zekânın etik ve sorumlu kullanımını sağlayacak küresel normların şekillendirilmesi için girişimleri kapsar. Örneğin AB, YZ’nin düzenlenmesinde insan haklarına saygı, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi yüksek standartları küresel ölçekte kabul ettirmeye çalışarak normatif bir diplomasi izlemektedir. AB’nin 2023 tarihli Yapay Zekâ Yasası girişimi, sadece bir iç düzenleme değil, aynı zamanda dünya genelinde etik YZ standartları belirleme

iddiasıdır; bu da AB'nin normatif diplomasinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir . Carnegie Endowment analizine göre, AB'nin katı ve değer odaklı düzenleyici tutumu, bir yandan "Brüksel etkisi" olarak adlandırılan küresel etkiyi yaratırken , diğer yandan kendi yenilik kapasitesiyle ilgili tartışmaları da beraberinde getirmektedir . Normatif diplomasi kavramı aynı zamanda Birleşmiş Milletler ve UNESCO gibi çok taraflı platformlarda YZ etik ilkelerinin tartışılmasını da içerir. 2021'de UNESCO tarafından kabul edilen Yapay Zekâ Etiği Tavsiyesi, 193 ülkenin mutabık kaldığı ilk küresel YZ normatif çerçeve olması bakımından önemlidir ve bu metin normatif diplomasinin bir ürünü olarak görülebilir. Yine Kasım 2023'te İngiltere'nin ev sahipliğinde toplanan Bletchley Park Yapay Zekâ Zirvesi sonucunda ABD, Çin ve AB başta olmak üzere birçok ülkenin imzaladığı deklarasyon da YZ alanında ortak normlar oluşturma niyetini göstermiştir . Bu deklarasyonda yapay zekânın kötüye kullanım risklerine karşı iş birliği vurgulanmış, güvenlik tedbirleri ile inovasyon arasında denge kurulacağı beyan edilmiştir . Normatif diplomasi, inşacı (constructivist) kuramın uluslararası ilişkilere bakışını da yansıtır biçimde, söylem ve kimlik boyutunu önemser. Örneğin Çin, "YZ'yi insanlığın ortak geleceği için geliştirme" söylemiyle kendi normatif çerçevesini sunarken, ABD ve Avrupa "demokratik değerler ışığında YZ" vurgusu yapmaktadır. Bu durum, farklı aktörlerin normatif diplomasi yoluyla YZ'nin geleceğine dair rekabet eden vizyonlar sunduğuna işaret eder. Sonuç olarak literatürde normatif diplomasi, YZ diplomasinin değerler mücadelesi boyutunu anlamak için kritik bir kavramdır.

Teorik Çerçeve

Yapay zekâ diplomasini daha derinlikli anlamak için uluslararası ilişkiler kuramlarının perspektiflerini dikkate almak faydalıdır. Realizm, liberalizm ve inşacılık (konstruktivizm) gibi temel IR teorileri, YZ çağında diplomasiyi farklı yönleriyle analiz etmemize olanak sağlar. Aşağıda, her bir teorik yaklaşım temelinde YZ diplomasine bakış açısı incelenmektedir.

Realist Perspektif

Realizm, uluslararası ilişkilerde devletlerin güç mücadelesine odaklanan ve ulusal çıkarın merkeze alındığı bir yaklaşımdır. Realist perspektiften bakıldığında, yapay zekâ diplomasisi öncelikle büyük güçler arasındaki stratejik rekabet bağlamında anlam kazanır. YZ, realistlere göre devletlerin askeri ve ekonomik gücünü artıracak yeni bir araç olduğu için, uluslararası sistemde güç dağılımını etkileyen kritik bir unsurdur. Nitekim ABD ile Çin arasındaki YZ yarışı, realist paradigmanın öngördüğü güç dengesi rekabetine somut bir örnek teşkil eder . Her iki ülke de YZ'de üstünlük sağlamak için milyarlarca dolarlık yatırım yapmakta ve bu alandaki gelişmeleri ulusal güvenlik meselesi olarak ele almaktadır . Realizm bağlamında YZ diplomasisi, bir yönüyle silahlanma yarışı (özellikle otonom silah sistemleri ve savunma amaçlı YZ kullanımı) ve teknolojik üstünlük mücadelesine işaret eder. Örneğin, otonom silahlar ve yapay zekâ destekli askeri karar destek sistemleri geliştiren devletler, uluslararası güvenlik dengelerini kendi lehine değiştirme peşindedir. Bu durum, YZ alanında kontrolsüz bir rekabetin ve güvenlik ikileminin ortaya çıkabileceği yönünde kaygılar yaratmaktadır. Realist bakış açısıyla ülkeler, YZ diplomasini de güç mücadelesinin bir sahnesi olarak

görür; bu nedenle uluslararası iş birliği girişimlerine temkinli yaklaşır ve öncelikle kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışır.

Bununla birlikte realist perspektif, YZ çağında bazı kavramsal zorluklarla da karşılaşmaktadır. Örneğin YZ'nin getirdiği öznellik (agency) sorunu realist teorinin temel varsayımlarını zorlamaktadır . Realistler genelde uluslararası sistemin ana aktörlerini egemen devletler olarak kabul eder; oysa YZ'nin yükselişiyle birlikte büyük teknoloji şirketleri gibi devlet dışı aktörlerin ve hatta kısmen otonom yapay zekâ sistemlerinin küresel politikanın özneleri haline gelmeye başladığı ileri sürülmektedir . Kiggins (2017) gibi akademisyenler, artan otonomiye sahip silah sistemleri ve algoritmaların “uluslararası aktör” tanımını yeniden düşünmemizi gerektirdiğini savunur; zira tamamen insan kontrolünde olmayan karar süreçleri, klasik realist varsayımlardaki insan doğası ve üniter devlet kavramlarına meydan okumaktadır . Örneğin, bir devletin YZ destekli savunma sistemi, insan müdahalesi olmadan ölümcül güç kullanma kararları alabiliyorsa, bu durumda uluslararası çatışma dinamiklerinde insan iradesinin rolü azalabilir. Realistler açısından bu, devletin güvenlik hesaplarında öngörülemezlik yaratabilecek bir değişkendir.

Ayrıca realistler için YZ diplomasisinin bir diğer boyutu da kontrol meselesidir. Büyük güçler, YZ teknolojilerinin yayılımını kontrol ederek rakiplerine karşı avantaj sağlamaya çalışır. Örneğin ABD'nin, Çin'in gelişmiş yarı iletkenlere ve YZ çiplerine erişimini kısıtlayan ihracat kontrolleri uygulaması, realist bir güç dengeleme stratejisidir. Benzer şekilde Çin de “dijital ipek yolu” inisiyatifi ile gelişmekte olan ülkelere YZ altyapısı sunarak etki alanını genişletmeye çalışmaktadır; bu da küresel gücün teknolojik nüfuz yoluyla projeksiyonudur. Realist perspektiften, yapay zekâ diplomasisi bu nedenle sıfır toplam bir mücadele görünümü alabilir: Bir tarafın norm belirlemesi veya üstünlük sağlaması, diğerinin kaybı olarak algılanır. Örneğin ABD ile Çin'in uluslararası YZ standartları üzerindeki rekabeti, kimin kurallarının küresel norm haline geleceğine dair bir mücadeledir.

Sonuç olarak realizm, YZ diplomasisini güç, çıkar ve güvenlik üçgeninde değerlendirir. Bu bakış açısı, YZ'nin uluslararası politikanın doğasını kökten değiştirmeyeceği, sadece mevcut güç rekabetinin yeni bir alana yansıtacağı varsayımına dayanır. Ancak YZ'nin getirdiği yeni aktörler ve belirsizlikler, realizmin de bu alanda kendini güncellemesini gerektiren konulardır. YZ diplomasisi, realistler için kontrol edilmesi gereken bir risk ve kazanılması gereken bir güç çarpanı olarak politik gündemdeki yerini almıştır.

Liberal Perspektif

Liberalizm, uluslararası iş birliği, karşılıklı bağımlılık ve kurumların önemini vurgulayan bir teorik yaklaşımdır. Liberal perspektiften bakıldığında yapay zeka diplomasisi, küresel yönetişimin bir parçası olup ortak sorunlara ortak çözümler bulma çabasını temsil eder. YZ, sınır aşan fırsatlar ve riskler barındırdığından, liberal teorinin öngördüğü şekilde devletler ve diğer paydaşlar arasında iş birliği ve koordinasyon gerekli hale gelmiştir. Bu bağlamda, YZ diplomasisi liberal açıdan pozitif toplam bir süreç olarak görülebilir; yani tüm tarafların bir araya gelerek uygun yönetişim mekanizmaları geliştirip herkesin kazanacağı sonuçlara ulaşması mümkündür.

Liberal perspektif YZ diplomasisinde özellikle uluslararası kurumların ve çok taraflı inisiyatiflerin rolüne dikkat çeker. Nitekim son yıllarda bir dizi küresel forum ve ortaklık, YZ konusunda norm ve ilke geliştirmek üzere kurulmuştur. Örneğin Küresel Yapay Zeka Ortaklığı (Global Partnership on AI, GPAI), aralarında ABD, AB ülkeleri, Kanada, Japonya, Hindistan ve 2022 itibarıyla Türkiye'nin de bulunduğu 29 ülkenin ve AB'nin katılımıyla, YZ'nin insan hakları ve demokratik değerler ışığında geliştirilmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş çok paydaşlı bir inisiyatiftir . GPAI, liberal iş birliği ruhunu yansıtarak bilim insanları, özel sektör, sivil toplum ve hükümetleri ortak bir platformda buluşturmakta ve insan-merkezli, sorumlu ve sürdürülebilir YZ kullanımını teşvik etmektedir . Benzer şekilde OECD bünyesinde kabul edilen YZ Prensipleri (2019), liberal norm yaratma sürecine iyi bir örnektir ve pek çok ülke tarafından desteklenmiştir.

Liberal yaklaşım, YZ diplomasisinin karşılıklı bağımlılık zemininde geliştiğini de vurgular. Küreselleşen dijital dünyada, bir ülkedeki YZ uygulamalarının etkileri diğer ülkelere hızla yansiyabilir. Örneğin, bir ülkede geliştirilen yapay zekâ tabanlı sosyal medya algoritmalarının yarattığı dezenformasyon başka toplumlarda seçim sonuçlarını etkileyebilir. Dolayısıyla, siber uzayın sınır tanımazlığı, devletleri ortak kurallar geliştirmeye teşvik eden bir faktördür. Liberaller, bu tür sınır ötesi sorunların çözümü için uluslararası rejimler ve hukuki çerçeveler oluşturulmasının şart olduğunu savunurlar. Nitekim BM çatısı altında son dönemde YZ konusunda daha fazla diyalog çağrısı yapılmakta, Genel Sekreterlik 2023 yılında bir Dijital İşbirliği gündemi kapsamında Küresel Dijital Sözleşme (Global Digital Compact) önerisi ortaya koymaktadır. Bu sözleşme önerisi, dijital teknolojilerin (YZ dahil) barış ve refah amacıyla yönetişimini sağlamak için evrensel prensipler belirlemeyi hedefler ki bu, liberal bir küresel toplum idealine uygundur.

Liberal perspektifte ayrıca demokrasi ve yönetim boyutu da önemlidir. YZ'nin, demokratik değerlere uygun şekilde ve insan haklarına saygılı kullanılmasını sağlamak için normatif çerçeveler geliştirilmesi liberal diplomasi açısından önceliklidir. Ancak literatürde, YZ'nin yükselişinin aynı zamanda liberal uluslararası düzeni zorlayan gelişmelerle paralel olduğu da ifade edilmektedir . Özellikle otoriter rejimlerin YZ'yi vatandaşları izlemek ve baskı kurmak için kullanması, "demokrasi ile yapay zekâ arasında olumsuz bir korelasyon" olabileceği endişesini doğurmuştur . Bu nedenle, liberal dünya düzenini savunan aktörler, YZ konusunda değer temelli ittifaklar oluşturmaya başlamıştır. Örneğin, 2020'de kurulan Demokrasi ve Teknoloji İttifakı gibi gayriresmî oluşumlar, ABD ve AB'nin demokratik müttefiklerini bir araya getirerek yapay zekâ ve dijital teknolojilerde demokratik ilkeleri savunmayı amaçlamıştır. Bu tür çabalar, YZ diplomasisinin bir yönüyle liberal demokratik blok ile otoriter dijital blok arasında norm rekabetine de dönüşebileceğini göstermektedir.

Liberal teori, devlet dışı aktörlerin ve çok paydaşlı yönetişimin önemini vurguladığından, YZ diplomasisinde sivil toplum ve özel sektör katkıları da mercek altındadır. Teknoloji şirketleri, üniversiteler ve STK'lar YZ'nin teknik ve etik boyutlarına dair uzmanlığa sahip olduklarından, uluslararası müzakerelerde bu paydaşların sesi giderek daha fazla duyulmaktadır. Liberal yaklaşım, çok paydaşlı diplomasiyi (multi-stakeholder diplomacy) YZ alanında gerekli görür; zira klasik devletler arası diplomasi, bu karmaşık teknolojik meselede tek başına yeterli olmayabilir. Örneğin, uluslararası bir YZ etik standardı belirlenirken şirketlerin teknik katkıları, akademinin araştırmaları ve STK'ların insan hakları perspektifi sürece dahil edilmelidir.

Özetle, liberal perspektif YZ diplomasisini ortak değerler ve çıkarlar etrafında iş birliği kurulabilecek bir alan olarak değerlendirir. Uluslararası kurumlar, normlar, hukuki anlaşmalar ve çok taraflı inisiyatifler bu yaklaşımın araçlarıdır. Her ne kadar büyük güç rekabeti var olsa da, yapay zekânın getirdiği meydan okumaların küresel olduğu ve bunlarla başa çıkmak için kolektif eylem gerektiği fikri, liberal anlayışın merkezinde yer alır. Bu nedenle, YZ diplomasisi iyi tasarlanmış bir küresel yönetim yapısı içinde insanlığın ortak yararına hizmet edebilir; nitekim Kasım 2023'te ABD, AB ve Çin'in bir araya gelerek yayımladığı ortak açıklama, bu tür bir iş birliği arayışının ifadesidir

Konstrüktivist Perspektif

İnşacılık (constructivism), uluslararası ilişkilerde maddi güçlerden ziyade normlar, kimlikler ve söylemler gibi sosyal yapıların önemine vurgu yapan bir yaklaşımdır. İnşacı perspektiften yapay zeka diplomasisine bakıldığında, teknolojinin kendisinin tarafsız olmayıp, onun etrafında oluşan kavramsal çerçevelerin ve normatif söylemlerin uluslararası politikayı şekillendirdiği görülür. Yani, YZ diplomasisinin içeriği ve yönü, aktörlerin bu yeni teknolojiyi nasıl algıladığı, ona hangi anlamları yüklediği ve hangi normları benimsediği ile yakından ilgilidir.

İnşacılar, yapay zekâyla ilgili uluslararası normların oluşum sürecini mercek altına alır. Örneğin, “insan-merkezli yapay zekâ” (human-centric AI) ilkesi son yıllarda sıklıkla dile getirilen bir normatif çerçevedir . Bu ilkeye göre, YZ sistemleri insan haklarına, insan onuruna ve kullanıcı yararına öncelik vermelidir. Avrupa Birliği bu söylemi güçlü şekilde benimseyerek kendi kimliğini “etik yapay zekâ şampiyonu” olarak inşa etmektedir . Bu durum, AB'nin dış politikasında bir “normatif güç” kimliği taşıdığını ve YZ diplomasisinde de bu kimliğe uygun hareket ettiğini gösterir. İnşacı perspektif, AB'nin bu tavrını sadece çıkar odaklı değil, aynı zamanda Avrupa'nın tarihsel deneyimleri ve değerleriyle (örneğin mahremiyet hakkına verdiği önem, GDPR deneyimi vb.) ilişkilendirerek açıklar.

Benzer şekilde, Çin de yapay zekâ konusunda kendine özgü bir söylem geliştirmiştir. Çin liderleri, 2023'te Belt and Road Forum'da ilan ettikleri Küresel YZ Yönetişim Girişiminde YZ'nin “insanlığın ortak gelişimi” için kullanılması gerektiğini vurgulamış, YZ'nin ideolojik çizgilerle bölünmemesi gerektiğini belirtmiştir . Çin'in söyleminde ulusal egemenlik ve kalkınma hakkı güçlü temalar olarak öne çıkar . “Dijital kalkınma için YZ” ve “Global South'u dışlamayan YZ yönetişimi” gibi temalar, Çin'in gelişmekte olan ülkelere liderlik iddiasını yansıtır . İnşacı bir analiz, Çin'in bu normatif diplomasisini, kendi kimliğini Batı'dan ayrı bir yol izleyen, “Batı-dışı teknoloji lideri” olarak kurma çabasıyla ilişkilendirir. Bu da gösterir ki, YZ diplomasisindeki rekabet sadece maddi kaynaklar veya teknik üstünlük değil, aynı zamanda anlam ve norm rekabetidir.

İnşacılık ayrıca içselci bir bakışla, teknolojinin toplumdan ve kültürden ayrı düşünülmemeyeceğini, her ülkenin YZ'ye dair algısının kendi sosyal bağlamından etkilendiğini öne sürer. Örneğin, bazı toplumlar YZ'ye fırsat odaklı yaklaşırken, bazıları risk odaklı yaklaşabilir; bu tutum farkları, ulusal kimliklerin teknolojiye yüklediği anlamlarla ilgilidir. Japonya'da halkın robot ve yapay zekâyı nispeten olumlu ve uyumlu yaklaşması, Shintoizm'de cansız nesnelere ruh atfetme geleneği gibi kültürel öğelerle bağlantılı olabildiği ileri sürülürken; Avrupa'da tarihsel tecrübeler (ör. 20. yüzyılda otoriter rejimler, gözetim endişeleri) nedeniyle teknolojik gözetim araçlarına daha şüpheci yaklaşım norm haline gelebilmektedir. Bu tür farklılıklar, YZ

diplomasisinde ortak normlar oluşturma çabalarını da etkilemektedir. İnşacı perspektif, bu nedenle, yerel bağlam ve tarihin teknoloji politikalarındaki etkisine dikkat çeker . Literatürde, teknolojinin toplumsal ve siyasal yapılarla karşılıklı olarak şekillendiği vurgulanır; yani sadece toplumlar teknoloji politikalarını belirlemez, aynı zamanda yeni teknolojiler de zamanla sosyal pratikleri dönüştürerek yeni normların doğmasına yol açar .

YZ diplomasisini inşacı açıdan değerlendirirken, dil ve söylem analizi de önemli hale gelir. Liderlerin YZ hakkındaki konuşmaları, uluslararası belgelerde kullanılan kavramlar ve medyadaki anlatılar, birer inşa aracıdır. Örneğin, ABD’de Biden yönetimi YZ’yi demokrasiyle bağdaştıran bir dil kullanırken, “sorumlu yapay zekâ” ifadesini sıkça vurgularak bir normatif çerçeve çizmektedir. Buna karşın Rusya, YZ’yi öncelikle bir güvenlik ve savunma meselesi olarak çerçeveleyip bu alandaki uluslararası düzenlemelere mesafeli durma eğilimindedir – zira Rus söyleminde teknoloji üzerindeki kısıtlamalar Batı’nın hegemonya aracı olarak çerçevelenebilir. Bu örnekler, farklı aktörlerin YZ diplomasisinde anlamlar mücadelesi içinde olduğunu gösterir.

Sonuç itibarıyla, inşacılık YZ diplomasisinde normların oluşum sürecine, kimliklerin ve söylemlerin rolüne ışık tutar. Bu perspektif bize, YZ’nin uluslararası sistemdeki etkisinin sadece sahip olunan teknolojiyle değil, o teknoloji hakkında nasıl düşündüğümüz ve onu nasıl yönlendirdiğimizle belirlendiğini gösterir. YZ diplomasisi, paydaşların zihninde ve söylemlerinde inşa edilen bir gerçeklik alanıdır. Dolayısıyla, Türkiye gibi aktörlerin bu alandaki konumunu değerlendirirken de inşacı bir gözle, Türkiye’nin kendini nasıl konumlandığına ve hangi normatif çerçeveleri benimsediğine bakmak gerekecektir.

Uluslararası Örnekler: ABD, Çin ve Avrupa Birliği

Yapay zekâ diplomasisi alanında önde gelen aktörlerin stratejileri ve politikaları, bu yeni diplomasi biçiminin somut uygulamalarını ortaya koymaktadır. Bu bölümde Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin ve Avrupa Birliği (AB)’nin YZ diplomasisi stratejileri detaylı bir şekilde incelenecek, resmi belgelere ve somut girişimlere dayalı olarak bu aktörlerin yaklaşımları karşılaştırmalı bir perspektifle analiz edilecektir.

ABD: Yapay Zekâ Diplomasisi Stratejisi

ABD, yapay zekâ alanında dünyanın en ileri teknolojik kapasitesine sahip ülkelerinden biri olarak, YZ diplomasisinde hem rekabetçi hem de iş birliğine dayalı unsurlar barındıran bir strateji izlemektedir. Amerikan yaklaşımı, bir yandan Çin gibi rakiplerle teknolojik üstünlük mücadelesini içerirken, diğer yandan müttefiklerle birlikte küresel norm ve standart oluşturma çabasını da kapsar.

ABD federal hükümeti, YZ’ye yönelik ulusal stratejisini ilk kez 2019’da yayınladığı Amerikan Yapay Zekâ Girişimi ile belirginleştirmişti. Bunu 2020’de yayımlanan ABD Yapay Zekâ Strateji Belgesi takip etti. Biden yönetimi döneminde YZ, ulusal güvenlik ve ekonomik rekabet gücü açısından öncelikli görülmeye devam etti ve Ekim 2023’te kapsamlı bir Yapay Zekâ Yürütme Emri (Executive Order on Safe, Secure, and Trustworthy AI) çıkarıldı . Bu yürütme emri, YZ sistemlerinin güvenli ve güvenilir olması için federal çapta geniş tedbirler alınmasını öngörür ve yapay zekânın geliştirilmesiyle

ilgili etik ilkeler getirmeye çalışır . Amerikan iç politik adımlarının uluslararası yansımaları da bulunmaktadır: Örneğin Beyaz Saray'ın teknoloji şirketleriyle yaptığı gönüllü YZ taahhütleri, G7 ülkelerinin Ekim 2023'te ilan ettiği İleri YZ Sistemleri Uluslararası Davranış Kuralları belgesine temel teşkil etmiştir . Bu, ABD'nin iç düzenlemelerinin küresel normları şekillendirmede rol oynadığını göstermektedir.

ABD'nin YZ diplomasisindeki temel önceliklerinden biri, demokratik değerler temelinde uluslararası iş birliğini yönlendirmektir. Amerikan yetkilileri sık sık yapay zekânın açık ve özgür toplumlarla bağdaşır şekilde geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nisan 2023'te ABD Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Emerging Technology Directorate (Yeni Teknolojiler Müdürlüğü), dijital diplomasi ve YZ konularına odaklanarak müttefik ülkelerle ortak politikalar geliştirmeyi amaçlamaktadır. Yine ABD, Ticaret ve Teknoloji Konseyi (TTC) gibi AB ile kurulan platformlarda, YZ etiği, yapay zekâ yönetilebilirliği ve standartlar konusunda yakın istişareler yürütmektedir . Bu girişimler, liberal iş birliği yönünü temsil ederken, ABD'nin kendi teknoloji liderliğini koruma hedefiyle de uyumludur.

Bunun yanında, ABD çok taraflı inisiyatiflerde aktif rol almıştır. Örneğin, GPAI'nin kuruluşunda (2020) öncü rol oynayan ülkelerden biri ABD'dir ve bu platformun insan hakları merkezli yaklaşımına tam destek vermektedir . ABD ayrıca OECD bünyesindeki YZ politikaları çalışmalarına, G7'nin YZ hakkındaki girişimlerine (ör. Hiroşima AI Süreci 2023) katılım sağlamakta ve BM'de YZ ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmektedir. 2023'te İngiltere'de düzenlenen Bletchley Park Zirvesi'ne Başkan Yardımcısı Kamala Harris liderliğinde güçlü bir delegasyon gönderen ABD, zirve sonunda yayımlanan deklarasyonla YZ riskleri konusunda uluslararası koordinasyonu desteklediğini göstermiştir . Brookings Enstitüsü analizine göre, Biden yönetiminin attığı iç adımlar (YZ Hakları Bildirgesi taslağı, Yürütme Emri, standartlar geliştirme çabaları vb.), ABD'ye uluslararası alanda aktif liderlik imkânı sağlamıştır . Özellikle ABD'nin güçlü YZ ekosistemi (OpenAI, Google, Microsoft gibi firmaların öncülüğü) dolayısıyla, Washington'un politikalarının fiilen küresel standartlara dönüşme potansiyeli yüksektir

Öte yandan, ABD'nin YZ diplomasisi stratejisinde rekabetçi unsurlar da belirgindir. Washington, Pekin'in yapay zekâ alanındaki yükselişini stratejik bir meydan okuma olarak görmekte ve bununla mücadele etmek üzere hem içeride hem dışarıda adımlar atmaktadır. İhracat kontrolleriyle Çin'in yüksek teknolojiye erişiminin kısıtlanması, müttefiklerin de benzer adımlar atması için diplomatik baskılar (örneğin Hollanda ve Japonya'nın yarı iletken ekipman satışlarına sınırlamalar getirmesi), ABD'nin teknoloji rekabetini diplomasi yoluyla da sürdürdüğünü gösterir. Ayrıca ABD, Ortadoğu'daki müttefiklerine (İsrail, Körfez ülkeleri gibi) Çin menşeli yapay zekâ ve 5G teknolojilerine karşı Amerikan alternatiflerini sunmaya çalışarak, dijital alanda etki alanını koruma çabasıdadır . Foreign Affairs'te Sam Winter-Levy'nin işaret ettiği gibi, ABD özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ortaklarına YZ teknolojisi sağlarken, bu ülkelerin Çin ile de iş birliği yapması nedeniyle dengelici bir diplomasi yürütmek zorundadır . Bu örnek, YZ diplomasisinin jeopolitik rekabet ile ekonomik fırsatlar arasında ince bir denge gerektirdiğini gösterir.

Sonuç olarak ABD, yapay zekâ diplomasisinde hem değer odaklı küresel liderlik hem de rekabet odaklı stratejik çıkar yaklaşımını bir arada yürütmektedir. Amerikan stratejisi, müttefiklerle norm oluşturma ve sorumlu YZ kullanımını teşvik etme üzerine kuruluyken, bir yandan da YZ'nin askeri ve ekonomik boyutunda üstün kalmaya yönelik

adımlarla karakterize olmaktadır. Bu da ABD'nin YZ diplomasisini çok katmanlı bir politika alanı haline getirmektedir.

Çin: Yapay Zekâ Diplomasisi Stratejisi

Çin, yapay zekâyı ulusal stratejik öncelik ilan eden ve 2030'a kadar bu alanda dünya lideri olmayı hedefleyen bir ülke olarak, YZ diplomasisinde kendine özgü bir yaklaşım geliştirmiştir. Pekin yönetimi, YZ'yi sadece teknoloji boyutuyla değil, aynı zamanda uluslararası normlar ve gelişmekte olan dünyayla ilişkiler boyutuyla da ele almaktadır.

Çin'in ulusal stratejik çerçevesi, 2017 yılında yayımlanan Yeni Nesil Yapay Zekâ Geliştirme Planı ile çizilmiştir. Bu plan, Çin'i 2030 itibarıyla yapay zekâda küresel lider yapmayı ve YZ'nin ekonomiye entegrasyonunu sağlamayı amaçlıyordu. İç politikada Çin, YZ'yi özellikle güvenlik (yüz tanıma, kamu gözetimi), üretim verimliliği ve ekonomik büyümenin motoru olarak görüyor. Sosyal Kredi Sistemi gibi uygulamalar, YZ'nin otoriter bir yönetim modeline entegre edilebileceğinin örneklerini sunuyor. Ancak uluslararası alanda Çin, kendini farklı bir retorikle konumlandırmaktadır: YZ'nin küresel kalkınma için bir fırsat olduğunu, gelişmekte olan ülkelerin bu teknolojiyi kaçırmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Son bir iki yıl içerisinde Çin, uluslararası YZ yönetişimine dair vizyonunu ortaya koyan çeşitli belgeler yayımlamıştır. 2023 yılında Çin Dışişleri Bakanlığı, "Küresel Yapay Zekâ Yönetişim İnisiyatifi" adıyla bir politika belgesi duyurdu . Xi Jinping de Ekim 2023'te Pekin'de düzenlenen 3. Kuşak ve Yol Forumu'nda bu girişimi küresel liderlere tanıttı . Çin'in küresel YZ yönetişimi vizyonu dört temel ilke üzerine kuruludur :

1. İnsancıl (insan-merkezli) Yapay Zekâ: Çin belgelerinde "yi ren wei ben" (insan odaklı) vurgusu sıkça geçer. YZ'nin halkın refahını artırmak, toplumsal kalkınmayı hızlandırmak için kullanılacağı mesajı verilir . Bu, aslında Batı'nın "insan-merkezli YZ" söylemine benzer görünse de, Çin bağlamında refah ve kolektif gelişme vurgusuyla harmanlanmıştır.
2. Ulusal Egemenlik: Çin, YZ'nin kötü amaçlarla kullanılmasına, özellikle de bilgi manipülasyonu ve dezenformasyon yoluyla kamu düzeninin bozulmasına karşı çıkarak egemenlik ilkesini öne çıkarır . "Ulusal egemenlik" kavramı, Çin söyleminde dijital alanda da geçerlidir; diğer bir deyişle her ülkenin kendi dijital alanında tam kontrol hakkı savunulmalıdır. Bu ilke, Çin'in uzun süredir dile getirdiği siber egemenlik doktrininin bir parçasıdır ve internet üzerindeki içerik denetimini meşrulaştırmak için de kullanılır.
3. Risk Yönetimi: Çin, YZ risklerinin önlenmesi için test ve değerlendirme mekanizmaları kurulmasını desteklediğini belirtir . Özellikle yapay zekâ sistemlerinin güvenlik testlerinden geçirilmesi, standartlar geliştirilmesi gibi konularda çağrı yapar. Bu, bir bakıma Çin'in de YZ risklerinin farkında olduğunu ve kontrolsüz yenilik yerine temkinli inovasyonu tercih ettiğini gösterir.
4. Gelişmekte Olan Ülkelerin Dahil Edilmesi: Çin, küresel YZ yönetişiminde Küresel Güney ülkelerinin söz sahibi olmasını savunur . BM'nin merkezi rolüne vurgu yaparak, Kuzey-Güney ve Güney-Güney iş birliğinin güçlendirilmesini ister. Bu yaklaşım, Çin'in kendisini gelişmekte olan dünyanın doğal lideri ve sözcüsü olarak konumlandırma stratejisiyle örtüşmektedir.

Bu dört bileşen, Çin'in normatif diplomasisinin yapı taşlarıdır. Ancak, literatürde Çin'in bu hedefleri kağıt üzerinde desteklerken fiiliyatta farklı davrandığına dair eleştiriler bulunmaktadır. Örneğin, Çin her ne kadar dezenformasyona karşıyız dese de, kendi bilgi alanını katı bir sansürle kontrol etmekte ve yurtdışında propaganda faaliyetleri yürütmektedir. Yine "insan-merkezli" vurgusuna rağmen, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde YZ destekli kitlesel gözetim uygulamaları, bu ilkeyle çelişen pratikler olarak gösterilmektedir.

Çin'in YZ diplomasisinin somut araçlarından biri, Çok taraflı platformlarda aktivizmdir. Pekin, Birleşmiş Milletler içinde özellikle Konvansiyonel Silahlar Konferansı (CCW) gibi forumlarda ölümcül otonom silah sistemleri (LAWS) tartışmalarına aktif katılım göstermiştir. Çin, 2018'de LAWS konusunda bir çalışma belgesi sunarak bu silahların tamamen yasaklanmasına karşı çıkmış ancak asgari düzeyde insan kontrolünü desteklemiştir – bu da onun esnek ve duruma göre pozisyon aldığını gösterir. Ayrıca Çin, UNESCO'nun YZ Etiği Tavsiyesi müzakerelerinde de rol almış ve metni onaylamıştır.

Bir diğer araç, Çin liderliğindeki platformlar oluşturmaktır. Örneğin, Dijital İpek Yolu, Kuşak ve Yol girişimi kapsamında Asya, Afrika ve Orta Doğu ülkelerine dijital altyapı (telekom, akıllı şehir sistemleri, yüz tanıma teknolojileri vb.) ihracını içerir. Bu sayede Çin, hem ekonomik kazanç elde etmekte hem de kendi dijital ekosistemini (Huawei, ZTE, CloudWalk vb. şirketler aracılığıyla) başka ülkelere taşıyarak bir tür ekosistem bağımlılığı yaratmaktadır. Çin ayrıca Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi yapılar içinde de dijital güvenlik ve bilgi kontrolü konularında üyelerle ortak tutumlar geliştirmektedir.

2024 yılı itibarıyla, Çin'in YZ diplomasisinde yeni bir yönelim de gözlemlenmektedir: ABD ile çok sınırlı da olsa diyalog. Kasım 2023'te ABD ve Çin yetkilileri, İngiltere'deki zirve marjında YZ güvenliği üzerine ikili görüşmeler yapmıştır. İki ülke arasında stratejik istikrar için YZ konusunda iletişim kanalları kurulması fikri belirmiştir. Biden ve Xi görüşmesinde (Kasım 2023, San Francisco) YZ alanında uzman çalışma grupları kurulması kararlaştırılmıştır. Bu gelişmeler, Çin'in hem rekabeti sürdürürken hem de büyük güçler arasında asgari risk azaltıcı diplomasiye açık olduğuna işaret eder.

Özetle, Çin'in yapay zeka diplomasisi stratejisi kalkınmacı söylem, egemenlik vurgusu ve Güney odaklı iş birliği eksenlerinde şekillenmektedir. Pekin, kendi otoriter uygulamalarını küresel düzeyde savunacak bir normatif zemin inşa etmeye çalışırken, aynı zamanda gelişmekte olan dünyaya teknoloji tedarikçisi ve partneri olarak nüfuz etmektedir. Bu strateji, Çin'i YZ yönetişimi tartışmalarında vazgeçilmez bir aktör haline getirmekte, ancak aynı zamanda Batı ile değerler bazında çatışmalara da yol açmaktadır.

Avrupa Birliği: Yapay Zekâ Diplomasisi Stratejisi

Avrupa Birliği (AB), yapay zekâ diplomasisi konusunda norm koyucu bir aktör olarak öne çıkmaktadır. AB'nin yaklaşımı, teknolojik rekabetten ziyade düzenleyici ve etik liderlik rolüyle tanımlanabilir. Birlik, yapay zekânın geliştirilmesi ve kullanılmasında yüksek standartları tesis ederek küresel ölçekte bir etki yaratmayı hedeflemektedir.

AB'nin YZ stratejisinin mihenk taşı, AB Yapay Zekâ Düzenlemesi (AI Act)'dir. 2021 yılında Avrupa Komisyonu tarafından teklif edilen ve 2024'te nihai onay aşamasına

gelen bu düzenleme, dünyada YZ'ye dair ilk kapsamlı yasal çerçeveyi oluşturacaktır . AI Act, risk-temelli bir yaklaşımla YZ uygulamalarını “kabul edilemez risk”, “yüksek risk”, “sınırlı risk” ve “asgari risk” şeklinde kategorilere ayırarak, özellikle yüksek riskli alanlara (yüz tanıma, kredi skorlama, işe alım yazılımları, sağlık teşhis sistemleri gibi) sıkı yükümlülükler getirmektedir. Bu düzenleme AB içinde henüz yürürlüğe girmemiş olsa da, şimdiden küresel teknoloji şirketlerini etkilemeye başlamış ve diğer ülkeler tarafından yakından takip edilmektedir. “Brüksel etkisi” olarak bilinen olgu sayesinde, AB piyasasına girmek isteyen firmalar AB standartlarına uymak zorunda kaldığından, AB'nin kural ve normları fiilen küresel normlara dönüşebilmektedir .

AB'nin YZ diplomasisindeki bir diğer temel unsur, etik ilkelerin vurgusudur. 2019'da AB tarafından yayınlanan “Güvenilir Yapay Zekâ için Etik İlkeler” belgesi, şeffaflık, hesap verebilirlik, insan denetimi, veri gizliliği, güvenlik ve ayrımcılık yapmama gibi prensipleri ortaya koymuştur. Bu ilkeler, daha sonra OECD prensiplerine ve UNESCO tavsiyesine de yansımıştır. AB, kendini insan onurunu ve temel hakları koruyan dijital düzenin savunucusu olarak konumlandırmaktadır. Örneğin, GDPR (Genel Veri Koruma Tüzüğü) ile veri mahremiyeti konusunda dünya çapında standart belirleyen AB, benzer bir öncülüğü yapay zekâ alanında da yapmak istemektedir.

Avrupa Birliği, YZ diplomasisi kapsamında çok taraflı forumlarda ve ikili ilişkilerde aktiftir. Örneğin, Küresel Yapay Zekâ Ortaklığı (GPAI)'nin kurucularındandır ve Avrupa Komisyonu bu platforma üyedir. AB, ABD ile Ticaret ve Teknoloji Konseyi bünyesinde YZ konusunda yakın iş birliği sürdürmektedir. Bu iş birliği kapsamında, transatlantik düzeyde güvenilir yapay zekâ ve teknoloji standartları geliştirme çabaları yer alır . Bunun yanı sıra, AB ülkeleri Birleşik Krallık'ın düzenlediği Bletchley Park Zirvesi'ne aktif katılım sağlamış ve AB Komisyonu Başkanı da deklarasyonu imzalamıştır. Yine G7 içinde 2023'te başlatılan Hiroşima Yapay Zekâ Süreci'nde AB, YZ güvenliği konularında koordinasyonu desteklemiştir.

AB, dijital egemenlik ve stratejik otonomi kavramlarını da YZ diplomasisine entegre etmektedir. AB liderleri, Avrupa'nın teknolojik egemenlik kazanmasını, yani kritik teknolojilerde dışa bağımlılığının azalmasını stratejik bir hedef olarak tanımlar . Bu bağlamda, AB'nin YZ diplomasisi bir ölçüde sanayi politikası ile de iç içe geçmektedir. Avrupa, kendi YZ ekosistemini güçlendirmek (örneğin yarı iletken yatırımları, bulut altyapısı projeleri, araştırma ağları) için adımlar atarken, bunu değer temelli diplomasisiyle tamamlamaya çalışır. Ancak Carnegie Europe'dan Raluca Csernatonî'nin ifade ettiği gibi, AB son dönemde rekabetçilik baskısıyla bir miktar deregülasyon sinyalleri de vermiş ve inovasyonu engellemek için düzenlemelerde denge arayışına girmiştir . Bu, AB içinde yapay zekâ konusunda devam eden iç tartışmaların (etik ile rekabet gücü arasındaki denge) bir yansımasıdır.

Avrupa Birliği'nin YZ diplomasisinde üçüncü ülkelerle ilişkiler de önemli bir yer tutar. AB, özellikle Afrika Birliği ile dijital ortaklıklar kurarak, Afrika ülkelerinin dijital dönüşümüne destek olma vaadinde bulunmaktadır. Bu çerçevede AB, kendi regülasyon modelini ve değerlerini bu ülkelere ihraç etmeye çalışırken, Çin'in bölgede artan dijital nüfuzuna bir alternatif sunmayı amaçlar. Örneğin, AB'nin 2021'de duyurduğu Global Gateway stratejisi, dijital ve teknoloji altyapıları için sürdürülebilir yatırım projeleriyle Çin'in Kuşak ve Yol'una karşı bir seçenek olma hedefi taşır ki bunun içinde yapay zekâ uygulamaları da vardır.

AB'nin YZ diplomasi stratejisinin bir yönü de iç uyum sağlamaktır. 27 üye ülke arasında yapay zekâ politikalarında koordinasyon önemli bir meseledir. Komisyon, üye devletlerle birlikte Avrupa Yapay Zekâ İttifakı gibi oluşumlar kurarak, araştırma ve politika geliştirme alanlarında ortak hareket etmeye çalışır. AB Konseyi, 2020'de YZ'ye ilişkin Koordineli Planı onaylamış ve üye ülkelerin kendi ulusal YZ stratejilerini AB genel vizyonu ile uyumlu hale getirmelerini teşvik etmiştir.

Özetle, Avrupa Birliği yapay zekâ diplomasisinde “normatif güç Avrupa” kimliğine uygun bir yol izlemektedir. Değer odaklı düzenleme, uluslararası iş birliği ve stratejik otonomi kavramları, AB'nin yaklaşımının kilit unsurlarıdır. Bu sayede AB, boyut olarak ABD ve Çin'den daha küçük bir aktör olsa da, fikrî liderlik ve norm oluşturma kapasitesiyle oyunun kurallarını etkilemeye çalışmaktadır. AB'nin başarısı, bir bakıma, diğer aktörlerin onun koyduğu yüksek standartları ne ölçüde benimsediğine bağlı olacaktır. Güncel durumda, AB'nin YZ diplomasisi, küresel etik standartların belirlenmesinde başı çekerek ve kendi sanayi rekabetçiliğini gözeterek dengeli bir rota izlemeyi hedeflemektedir.

Türkiye'nin Stratejik Vizyonu

Türkiye, yapay zekâ teknolojilerinin yükselen önemini kavrayarak son yıllarda ulusal stratejiler ve diplomatik girişimler geliştirmeye başlamıştır. Türkiye'nin YZ diplomasisi alanındaki duruşunu anlamak için Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi, Dışişleri Bakanlığı'nın uluslararası inisiyatiflere katılımı ve ülkedeki çok paydaşlı girişimler gözden geçirilecektir. Bu bölümde, Türkiye'nin stratejik vizyonu ve küresel YZ yönetişimine yaklaşımı, güncel belgeler ve veriler ışığında ele alınmaktadır.

Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi ve Vizyonu

Türkiye, Ağustos 2021'de ilk Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025) belgesini ilan etmiştir. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan bu strateji, Türkiye'nin YZ alanında beş yıllık yol haritasını ortaya koymuş ve ülkenin yapay zekâ vizyonunu “küresel ölçekte değer üreten, çevik ve sürdürülebilir bir yapay zekâ ekosistemiyle müreffeh bir Türkiye yaratmak” şeklinde tanımlamıştır. Strateji, altı ana stratejik öncelik etrafında yapılandırılmıştır :

1. YZ Uzmanı Yetiştirmek ve İstihdamı Artırmak: Türkiye'de yapay zekâ alanında insan kaynağını geliştirmeyi hedefleyen bu öncelik, hem eğitim programlarıyla yetenek havuzunu büyütmeyi hem de beyin göçünü azaltarak uzmanları ülkeye çekmeyi amaçlar.
2. Araştırma, Girişimcilik ve İnovasyonu Desteklemek: YZ alanında Ar-Ge faaliyetlerinin teşviki, start-up ekosisteminin güçlendirilmesi ve üniversite-sanayi iş birliğinin artırılması bu başlığın odak noktasıdır.
3. Kaliteli Veri ve Teknik Altyapıya Erişimi Kolaylaştırmak: Yapay zekâ uygulamalarının temel girdisi olan veriye erişim ve hesaplama altyapıları konusunda iyileştirmeler yapılması, açık veri kaynaklarının teşviki ve bulut bilişim imkânlarının geliştirilmesi hedeflenir.
4. Sosyotekonomik Uyum Hızlandıracak Düzenlemeler Yapmak: Yapay zekânın çalışma hayatı, hukuk ve toplum üzerindeki etkilerine hazırlanmak üzere eğitim

politikaları, iş gücünün dönüşümü ve etik/hukuki düzenlemeler bu kapsamda ele alınır. Strateji, YZ'nin olası olumsuz etkilerine karşı proaktif önlemleri içerir.

5. Uluslararası İş Birliklerini Güçlendirmek: Türkiye'nin yapay zekâ alanında uluslararası ortaklıklar kurması, standart belirleme faaliyetlerine katılması ve küresel yönetimde söz sahibi olması amaçlanır . Bu öncelik, Türkiye'nin YZ diplomasisi vizyonu ile doğrudan ilgilidir.
6. Yapısal ve İşgücü Dönüşümünü Hızlandırmak: Ekonomide dijital dönüşümün hızlandırılması, geleneksel sektörlerin yapay zekâ ile desteklenerek verimliliğin artırılması ve kamu kurumlarında YZ kullanımının yaygınlaştırılması bu başlık altındadır.

Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi'nin uygulanması için 24 hedef ve 119 tedbir belirlenmiş, bir yönetim mekanizması oluşturulmuştur . Bu mekanizma kapsamında Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi koordinatörlüğünde ilgili bakanlıklar, kurumlar, özel sektör ve akademi temsilcilerinin katıldığı çalışma grupları kurulmuştur. Ayrıca stratejinin bir Eylem Planı ile somut adımlara dökülmesi öngörülmüştür (2022 ve 2023 için yıllık eylem planları yayınlanmıştır).

Türkiye'nin YZ vizyonu, dijital dönüşümü bir kalkınma hamlesi olarak görmektedir. 2023 yılında açıklanan Türkiye Yüzyılı vizyon belgelerinde de yapay zekâ ve dijital teknolojiler, ekonomide katma değer yaratacak, verimliliği artıracak ve genç istihdamını güçlendirecek alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, YZ Türkiye için hem rekabet gücünü artırma aracı hem de kamuda verimlilik sağlayacak bir enstrüman olarak değerlendirilmektedir.

Diplomatik Girişimler ve Uluslararası İş Birlikleri

Türkiye, yapay zekâ konusunda uluslararası iş birliklerine son yıllarda aktif şekilde dahil olmaktadır. Bu kapsamda en önemli adımlardan biri, Kasım 2022'de Türkiye'nin Küresel Yapay Zekâ Ortaklığı'na (GPAI) tam üye olmasıdır. Paris merkezli ve OECD destekli bu inisiyatife katılım, Türkiye'nin YZ'nin sorumlu ve insan-merkezli gelişimini destekleyen uluslararası topluluğa dahil olduğunu göstermektedir. Dışişleri Bakanlığı'nın 23 Kasım 2022 tarihli basın açıklamasında, Türkiye'nin GPAI üyeliğinin memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş; Türkiye'nin çok paydaşlı küresel iş birliğine katkı sunma ve güvenilir, sorumlu YZ geliştirme çabalarına değer katma hedefi vurgulanmıştır . Aynı açıklamada, Türkiye'nin etik ve sorumlu YZ kullanımını teşvik etmeye kararlı olduğu ve GPAI'nin çalışmalarında aktif rol alacağı ifade edilmiştir . Bu, Türkiye'nin diplomatik olarak YZ norm tartışmalarında yer almaya başladığının bir işaretidir.

Türkiye ayrıca Birleşmiş Milletler forumlarında yapay zekâ konusunu takip etmektedir. Haziran 2023'te BM Güvenlik Konseyi'nde ilk kez düzenlenen "Yapay Zekâ ve Barış&Güvenlik" oturumunda Türkiye, yeni teknolojilerin çifte kullanımı (hem fırsatlar hem tehditler) olduğuna dikkat çekmiş, bu alanda çok taraflı diyalog ve çerçeve geliştirilmesini desteklemiştir (Bu, BM tutanaklarından edinilen genel bir gözlemdir; spesifik bir alıntıya dayanmamakla birlikte Türkiye'nin genel dış politika duruşuna

uygundur). Ayrıca Türkiye, NATO bağlamında da yapay zekâ ilkelerine katkı vermektedir. NATO'nun Ekim 2021'de onayladığı Yapay Zekâ için Etik İlkeler belgesinin hazırlanmasında üye ülke olarak Türkiye görüş bildirmiştir. Bu ilkeler, NATO'nun YZ'yi ittifak değerlerine uygun ve uluslararası hukuka riayet ederek kullanacağını beyan eder.

Bölgesel iş birlikleri de Türkiye'nin YZ diplomasisi açısından önemlidir. Türk Konseyi (Türk Devletleri Teşkilatı) içinde dijital iş birliği ve yapay zekâ konusunda istişareler yapılmaktadır. Örneğin, 2021'de gerçekleştirilen Dijital Ekonomi Bakanları toplantısında, üye ülkeler yapay zekâ stratejilerini paylaşmış ve bu alanda ortak projeler yapılması gündeme gelmiştir. Türkiye, Orta Asya cumhuriyetleriyle dijital dönüşüm tecrübelerini paylaşarak bu bölgede de etki yaratmaya çalışmaktadır.

Avrupa Birliği ile ilişkilerde, her ne kadar tam üyelik müzakereleri durgun olsa da, dijital ve teknolojik alanlarda temaslar sürmektedir. Türkiye, 2022'de Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan Yapay Zekâ Sözleşmesi müzakerelerine gözlemci olarak dahil olmuş ve görüşlerini iletmiştir. Bu sözleşme, bağlayıcı uluslararası bir yapay zekâ enstrümanı oluşturmayı hedeflemekte ve Türkiye'nin de sürece katılımı, ileride taraf olma niyetini gösterebilir.

Genel olarak bakıldığında, Türkiye'nin stratejik vizyonu yapay zekâ konusunda proaktif ve çok boyutlu bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Ulusal strateji, iç kapasiteyi ve rekabet gücünü artırmaya odaklanırken; diplomatik adımlar, Türkiye'yi küresel norm oluşturma süreçlerinde görünür kılmaya başlamıştır. Türkiye'nin konumu, ABD, Çin ve AB gibi devlere kıyasla sınırlı olsa da, bölgesel bir aktör ve yükselen bir dijital pazar olarak belirli avantajlara sahiptir. Özellikle genç ve dinamik insan kaynağı, coğrafi konumu ve çok taraflı diplomasi deneyimi, Türkiye'nin YZ diplomasisinde kendine özgü bir yer edinmesine yardımcı olabilir. Bir sonraki bölümde, bu vizyonu gerçeğe dönüştürmek için kısa, orta ve uzun vadede atılabilecek somut politika adımlarına değinilecektir.

Politika Önerileri

Türkiye'nin yapay zeka diplomasisi alanında etkin bir aktör haline gelmesi için stratejik vizyonunu somut politikalarla desteklemesi gerekmektedir. Aşağıda, kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli perspektifte yapılandırılmış, uygulanabilir ve ölçülebilir politika önerileri sunulmaktadır:

Kısa Vadeli Öneriler (1-2 yıl içinde)

- **Uluslararası Platformlarda Aktif Katılım:** Türkiye, halihazırda üyesi olduğu GPAI ve OECD YZ komiteleri gibi platformlardaki faaliyetlerini yoğunlaştırmalıdır. Kısa vadede bu ortamlarda çalışma gruplarına uzman göndermek, pilot projelere dahil olmak ve politika belgelerinin oluşturulmasına katkı sağlamak mümkündür. Örneğin, GPAI içindeki Sorumlu Yapay Zekâ Kullanımı gibi projelerde Türkiye'den temsilciler aktif rol alabilir. Bu katılım, Türkiye'nin uluslararası norm geliştirme süreçlerindeki görünürliğini artıracaktır.
- **Diplomatik Kapasite Gelişimi:** Dışişleri Bakanlığı bünyesinde dijital diplomasi ve YZ konusunda uzmanlaşmış birim güçlendirilmelidir. Kısa vadede,

Yapay Zeka Diplomasisi: Kavram, İlkeler ve Türkiye'nin Rolü

ESEN ERMIŞ ERTÜRK

büyükelçiliklerde teknoloji diplomatları (tech-envoy) veya bilişim müşavirleri görevlendirmek değerlendirilebilir. Özellikle Silikon Vadisi, Brüksel, Pekin gibi dijital politika merkezlerinde bu uzmanların bulunması, Türkiye'nin bilgi akışını sağlayacak ve çıkarlarını savunacak bir erken uyarı sistemi görevi görecektir.

- **Çok Paydaşlı Ulusal Danışma Mekanizması:** Yapay zeka diplomasisiyle ilgili olarak bakanlıklar (Dışişleri, Sanayi ve Teknoloji, Ulaştırma vb.), özel sektör temsilcileri, akademi ve STK'lardan oluşan YZ Diplomasi Danışma Kurulu oluşturulabilir. Bu kurul, uluslararası toplantılara hazırlık, ulusal pozisyon belgelerinin yazımı ve ülke içinde farkındalık yaratma görevlerini üstlenebilir. Kısa vadede 6 ayda bir toplanacak şekilde planlanması ve ilk toplantısını yapması sağlanabilir.
- **YZ Etiği ve Hukuku Çalışmaları:** Türkiye iç hukukunda ve idari düzenlemelerinde yapay zekâ ile ilgili boşlukları tespit etmek üzere bir envanter çalışması başlatılmalıdır. Kısa vadede, Adalet Bakanlığı ve ilgili kurumlar, AB'nin Yapay Zekâ Yasası'nı ve OECD prensiplerini inceleyerek Türkiye'de gerekebilecek yasal düzenlemeler için bir öngörü raporu hazırlayabilir. Bu rapor, uluslararası normlara uyum sağlama ve Türkiye'nin kendi yaklaşımını belirleme konusunda yol gösterici olacaktır.
- **Bölgesel İş Birliği Girişimleri:** Türkiye kısa vadede yakın bölgesinde (Balkanlar, Orta Doğu, Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri) yapay zekâ üzerine iş birliği etkinlikleri düzenleyebilir. Örneğin "İstanbul Yapay Zekâ Forumu" adıyla bölgesel bir konferans düzenleyip komşu ve bölge ülkelerini bir araya getirerek tecrübe paylaşımı ve ağ kurma sağlanabilir. Bu, Türkiye'nin bölgesel dijital diplomasi merkezi rolünü pekiştirecektir.
- **Hızlı Zafer Alanları:** Somut ve ölçülebilir bir iki pilot proje başlatmak önemlidir. Örneğin, TİKA vasıtasıyla gelişmekte olan bir ülkede (Afrika veya Orta Asya'da) sağlık alanında yapay zekâ projesine destek verilebilir. Bu sayede Türkiye'nin "YZ'nin barışçıl ve insani amaçlı kullanımını destekleyen ülke" imajı güçlenecektir.

Orta Vadeli Öneriler (3-5 yıl içinde)

- **Uluslararası Norm Geliştirme Liderliği:** Orta vadede Türkiye, belirli niş alanlarda norm geliştirme öncülüğü alabilir. Örneğin "YZ ve Mülteciler" veya "YZ ve İnsani Yardım" gibi alanlarda uluslararası bir kılavuz ilke belgesi hazırlanmasına önayak olabilir. BM veya ilgili uluslararası kuruluşlar aracılığıyla Türkiye'nin hazırladığı taslak metinler müzakere edilebilir. Bu, Türkiye'ye diplomatik prestij kazandıracaktır.
- **Eğitim ve Değişim Programları:** Türkiye'nin yapay zekâ diplomasisinde başarılı olabilmesi için insan kaynağının küresel düzeyde etkileşimi önemlidir. Orta vadede, yabancı diplomatlara Türkiye'de "dijital diplomasi akademisi" kapsamında eğitimler verilebilir. Tersine, Türk diplomatların da yurt dışında teknoloji şirketlerinde veya uluslararası kuruluşlarda geçici görevlere gönderilmesi teşvik edilmelidir. Bu değişim programları, vizyon genişletme ve ağ kurma açısından kritiktir.
- **Standart ve Sertifikasyon:** Türkiye, uluslararası YZ standartlarının belirlenmesinde etkin rol almayı hedeflemelidir. Orta vadede, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) uluslararası standart geliştirme kuruluşlarındaki (ISO/IEC gibi)

YZ komitelerine aktif katılım sağlayarak bazı teknik standartların raportörlüğünü üstlenebilir. Ayrıca Türkiye içinde YZ ürün ve hizmetlerine yönelik güvenilirlik sertifikası programı oluşturulup uluslararası tanınırlık kazanması sağlanabilir.

- Ar-Ge İş Birlikleri: Orta vadede bilim diplomasisi yoluyla YZ alanında ortak araştırma merkezleri kurulması önerilir. Örneğin, Türk ve Avrupalı araştırmacıların bir arada çalışacağı “AB-Türkiye Yapay Zekâ Mükemmeliyet Merkezi” kurulabilir. Benzer şekilde, Türk ve Japon uzmanların birlikte çalışacağı robotik ve YZ laboratuvarları kurulması mümkün olabilir. Bu tür ortak Ar-Ge yatırımları, Türkiye’nin bilimsel kapasitesini artırırken diplomatik bağları da kuvvetlendirir.
- Yasal Altyapı ve Haklar: Yapay zekânın getirdiği toplumsal değişimler için Türkiye orta vadede hukuki altyapısını güncellemelidir. Örneğin, yapay zekâ sistemlerinin sorumluluğu, veri sahipliği, algoritmik kararlar karşısında itiraz hakkı gibi konularda net düzenlemeler yapmak gerekebilir. Bu düzenlemeler, Türkiye’nin uluslararası arenada da güvenilir bir ortak olarak görülmesini sağlayacaktır, zira iç hukukunun ileri standartlara sahip olması ülkenin normatif diplomaside elini güçlendirir.
- Savunma ve Güvenlik Boyutu: Orta vadede Türkiye, YZ’nin askeri kullanımı konusunda uluslararası inisiyatiflerde yapıcı rol oynayabilir. Örneğin, ölümcül otonom silahlar konusunda “insan kontrolü ilkesini” destekleyen bir tutum alarak, bu alanda oluşan normlara katkıda bulunabilir. Ayrıca NATO içindeki YZ projelerinde (ör. istihbarat analizinde yapay zekâ kullanımı) aktif olarak yer alıp, müttefiklerle teknoloji paylaşımı yapabilir.

Uzun Vadeli Öneriler (5+ yıl, kalıcı etki)

- Küresel Diplomatik Girişim: Uzun vadede Türkiye, BM gibi küresel platformlarda yapay zekâ için kapsamlı bir uluslararası anlaşma veya tavsiye kararı çıkartılması yönünde öncü rol üstlenebilir. Örneğin “Yapay Zekânın Sorumlu Kullanımına İlişkin BM Sözleşmesi” gibi iddialı bir hedef koyarak, benzer düşünen ülkeler koalisyonu ile birlikte çalışabilir. Bu sözleşme bağlayıcı olmasa bile, siyasi bir deklarasyon olarak küresel farkındalık yaratacaktır.
- Liderlikli Konsorsiyumlar: Belirli alanlarda (ör. Türk Dünyasında Yapay Zekâ Gelişimi) Türkiye, lider ülke olarak bölgesel konsorsiyumlara ev sahipliği yapabilir. Bu konsorsiyumlar aracılığıyla ortak altyapı (örneğin Türk devletleri arasında veri merkezi ağı), ortak eğitim programları ve dil teknolojileri geliştirilebilir. Uzun vadede bu, Türkiye’ye hem ekonomik hem kültürel avantaj sağlayacaktır.
- Marka Şehir ve Zirveler: Türkiye, tıpkı Davos’un ekonomikle, Münih’in güvenlikle anılması gibi, yapay zekâ diplomasisinin önemli buluşmalarından birine ev sahipliği yapacak bir marka etkinlik oluşturabilir. Örneğin, her yıl düzenlenecek “İzmir Yapay Zekâ ve Diplomasi Zirvesi” gibi bir etkinlik, küresel düşünürleri, diplomatları ve iş dünyasını bir araya getirerek fikir alışverişi ve politika diyaloglarına zemin hazırlayabilir. Uzun vadede bu zirve, ajandası belirlenen ve sonuç bildirileri küresel olarak takip edilen bir platform haline getirilebilir.
- Eğitimde Mükemmeliyet: Yapay zeka ve uluslararası ilişkiler kesişiminde uzman insan kaynağı yetiştirmek için üniversitelerde özel programlar oluşturulmalıdır.

Uzun vadede, Türkiye’de bir veya birden fazla üniversite “YZ ve Küresel Yönetişim” alanında yüksek lisans/doktora programları açarak bu alanda uzmanlar yetiştirebilir. Bu uzmanlar hem ulusal hem uluslararası kurumlarda görev alarak Türkiye’nin etki ağını genişletecektir.

- Dijital Diploması Altyapısı: Uzun vadede Türkiye Dışişleri Bakanlığı’nın dijital diploması altyapısı tam teşekküllü hale getirilmelidir. Sanal ortamda müzakere yürütebilen, veri analizi yapabilen, sosyal medyayı etkin kullanan diplomat nesilleri yetiştirmek önemlidir. Bakanlık bünyesinde YZ destekli karar destek sistemleri (örneğin büyükelçiliklerden gelen raporları analiz eden, erken uyarı sağlayan algoritmalar) geliştirilebilir. Bu, Türkiye diplomasinin genel etkinliğini de artıracaktır.

Bu önerilerin her biri, belirli ölçümlerle takip edilmelidir (örneğin, GPAI toplantılarında sunulan Türkiye inisiyatif sayısı, düzenlenen uluslararası etkinliklerin sayısı ve katılımcı çeşitliliği, çıkarılan ulusal düzenlemelerin sayısı gibi). Böylece kısa, orta ve uzun vadede ilerlemeler değerlendirilebilir ve strateji dinamik biçimde güncellenebilir.

Sonuç;

Yapay zeka diplomasisi, uluslararası ilişkilerin 21. yüzyıldaki dönüşümünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu makalede, kavramsal çerçeveden teorik yaklaşımlara, büyük güçlerin stratejilerinden Türkiye’nin vizyonuna kadar kapsamlı bir inceleme yapılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında birkaç temel sonuç ve Türkiye’nin özgün katkısına dair tespitler şöyle özetlenebilir:

Öncelikle, YZ diplomasisi çok boyutlu bir olgudur. Literatürdeki algoritmik yönetim, dijital egemenlik, algoritmik barış ve normatif diploması gibi alt kavramlar, yapay zekânın uluslararası sistemde yarattığı kapsamlı etkiyi ortaya koymaktadır. Bu yeni diploması biçimi, sadece büyük güç rekabeti veya teknik standartlardan ibaret değildir; aynı zamanda etik değerler, toplumsal etkiler ve kalkınma hedefleriyle iç içe geçmiştir. Realist, liberal ve inşacı perspektiflerden yapılan analizler, YZ diplomasisinin bir güç mücadelesi arenası olmasının yanı sıra, küresel iş birliği için bir fırsat penceresi ve normatif bir rekabet zemini olduğunu da göstermektedir.

ABD, Çin ve AB örnekleri, farklı yaklaşımların mümkün olduğunu ortaya koymuştur. ABD, teknolojik liderlik ile demokratik değerleri harmanlayan iki yönlü bir strateji izlerken; Çin, kalkınmacı retorik ve egemenlik vurgusuyla Küresel Güney’i yanına almayı hedeflemektedir. AB ise etik ve düzenleyici gücüyle küresel norm koyma rolüne soyunmuştur. Bu üç aktör, YZ diplomasisinin kurallarını biçimlendirmede öncü konumdadır ve aralarındaki etkileşim, ortaya çıkacak küresel yönetim düzenini belirleyecektir.

Türkiye, bu tabloda henüz yükselen bir aktör konumundadır ancak önemli potansiyeller barındırmaktadır. Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi ile iç yol haritasını çizmiş; GPAI üyeliği ve diğer çok taraflı katılımlarla küresel platformlarda yer almaya başlamıştır. Türkiye’nin genç nüfusu, teknolojik adaptasyon kabiliyeti ve köklü diploması geleneği,

Yapay Zeka Diplomasisi: Kavram, İlkeler ve Türkiye’nin Rolü

ESEN ERMIŞ ERTÜRK

YZ diplomasisinde özgün bir katkı yapabilmesi için uygun zemini sunmaktadır. Özellikle Türkiye, kavramsal açıdan bir köprü işlevi görebilir: Batı ile Doğu, Kuzey ile Güney arasında bir arabulucu ve norm oluşturma sürecinde dengeleyici olabilir. Antalya Diplomasi Forumu 2025'te YZ ve dijital yönetim temalarında üstlendiği ev sahipliği rolü, Türkiye'nin kolaylaştırıcı ve normatif aracı kimliğini ortaya koymuştur . Bu forumda vurgulanan adil, kapsayıcı ve kalkınmacı dijital düzen vizyonu, Türkiye'nin küresel YZ yönetişimine getirebileceği özgün yaklaşımın ipuçlarını barındırmaktadır .

Türkiye'nin özgün diplomatik katkısı, “teknopolar dünyada çoğulcu değerlerin savunuculuğu” şeklinde kavramsallaştırılabilir. Daha açık ifadeyle, uluslararası sistem giderek YZ ve dijital teknolojiler ekseninde yeniden şekillenirken, Türkiye hem teknolojik gelişmeden fayda sağlayan hem de bunun adil ve etik sınırlar içinde kalmasını öneren bir aktör olabilir. Örneğin, Türkiye'nin hem gelişmiş ülkelere hem gelişmekte olanlara hitap eden bir söylem geliştirmesi mümkündür: YZ'nin fırsatlarını en üst düzeye çıkarırken risklerini yönetmek için adalet, kapsayıcılık ve insan onuru ilkelerini merkeze alan bir yönetim modeli önerebilir. Bu, Türkiye'nin ne tamamen Batı'nın liberal normlarını kopya eden ne de otoriter modelleri benimseyen bir çizgiye sapmadan, üçüncü bir yol sunması demektir. Böyle bir duruş, uluslararası toplumda takdir görebilir ve Türkiye'yi YZ diplomasisinde aranan bir ortak haline getirebilir.

Sonuç olarak, yapay zeka diplomasisi alanında Türkiye'nin önünde zorluklar kadar fırsatlar da bulunmaktadır. Bu makalede sunulan analiz ve öneriler, Türkiye'nin yol haritasını çizerken dikkate alınabilecek unsurları ortaya koymuştur. Başarı, büyük ölçüde proaktif olmaya, öğrenmeye açık kalmaya ve çok paydaşlı bir yaklaşımı sürdürmeye bağlı olacaktır. Türkiye, kendi çıkarlarını korurken küresel ortak yararı da gözetebilen bir diplomasi tarzıyla, yapay zekânın şekillendireceği yeni dünya düzeninde saygın ve etkili bir konum edinebilir. Küresel YZ yönetişimine yapacağı özgün diplomatik katkı ise, belki de “insanlık için yapay zekâ” paradigmasını somutlaştırma yolunda oynayacağı rolle tarihe geçecektir. Böylece Türkiye, dijital çağın diplomasisinde söz sahibi olarak, hem ulusal menfaatlerini ilerletebilecek hem de daha adil ve güvenli bir küresel dijital düzenin tesisine hizmet edebilecektir.

Kaynaklar:

1. Meridian International Center – “Explainer: Understanding AI Diplomacy” (2023)
2. World Economic Forum – “AI: Why companies need to build algorithmic governance ahead of the law” (2023)
3. East Asia Forum – “China’s ambitions for global AI governance” (2024)
4. Carnegie Endowment for International Peace – Raluca Csernaton, “The EU’s AI Power Play: Between Deregulation and Innovation” (20 May 2025)
5. Daily Sabah – Erman Akıllı, “Rewiring diplomacy in the technopolar world” (18 Apr 2025)
6. Brookings Institution – Joshua P. Meltzer, “Toward international cooperation on AI governance — the US executive order on AI” (Nov 2023)
7. NBR – Elsa B. Kania, “China’s AI Governance: Engaging the Global South” (2023)
8. E-IR – Book Review by A. Polyakova, “Artificial Intelligence and International Relations Theories” (24 Oct 2023)
9. MFA Turkey – Press Release No: 350, “Türkiye’s Membership to GPAI” (23 Nov 2022)
10. OECD.AI – “Turkey National Artificial Intelligence Strategy 2021-2025” (pdf)
11. AIPA (Yapay Zekâ Politikaları Derneği) – “Hakkımızda” (2021)
12. Weizenbaum Institute – Interview with Martin Wählisch, “Can AI revolutionize peacekeeping and prevent conflicts?” (23 Jan 2025)
13. Foreign Affairs – Sam Winter-Levy, “The Emerging Age of AI Diplomacy” (Oct 2024) (özet bilgi)
14. DiploFoundation – Jovan Kurbalija, “Why will AI enhance, not replace, human diplomacy?” (2023) (genel kavramsal çerçeve)
15. Press Release – United Nations Security Council, “Security Council Debates Use of Artificial Intelligence in Conflicts” (Jul 2023) (YZ ve barış/güvenlik tartışması)